

TERMINI ANTIČKE AGRİKULTURE U SUVREMENOJ KULTURI I CIVILIZACIJI

OLD CLASSICAL TERMINOLOGY IN TODAY'S CULTURE

F. Šatović

1. UVOD

Agrikultura je najstarija ljudska proizvodna djelatnost koja je počela aktivnošću čovjeka u neolitkoj revoluciji stavljanjem:

- vatre na stalno ognjište u nastambi stijenama ograđenoj,
- biljke na ralom urahljeno tlo polja omeđenog terminom (kamenom međašem),
- životinje na očišćen od odsječenog drvlja osijek i oborani obor ograđen plotom na pašnjaku (kotaru) za skot (stoku).

Kultura (lat. cultura) počinje obrađivanjem polja, uzgojem i oplemenjivanjem bilja i životinja ali i čovjeka.

Sjetvom usjeva na posjednutom posjedu polja i ukorjenjivanjem bilja čovjek se nastanio u nastambi naselja i začeo kulturu (uljudbu) a zatim i sebi oborao obor (urbs) i zidom ogradio grad (civitas) i začeo civilizaciju („pograđančivanje”).

Iz agrikulture, majke svih drugih umijeća (Sokrat), prenosila su se vjerovanja i rituali, znanja i tehnike.

Agrikultura je omogućila i danas omogućuje razvoj svih ostalih djelatnosti. U njima su se očuvali tiskucljetnom tradicijom arheološki preostaci materijala a još dugoročnije verbalni prežici agrikulturnih termina. Riječima (određenom skupu glasova) ljudi određuju značenje ali im ga i mijenjaju (oduzimlju, zaboravljaju, krađu, podmeću ili nameću).

Ali i agrikultura preuzima termine ili joj ih nameću iz drugih djelatnosti.

Tako je naša poratna agrikultura bila osvojena i okupirana vojnom i ratnom terminologijom. To se opravdavalo mišljenjem da se "masovna kontrarevolucija nalazi na selu" (Đilas, 1946), a "borba za ostvarenje Prvog petogodišnjeg plana znači nastavak oslobodilačkog rata" (Bakarić, 1947). Od tada se ne vrši samo žito, već se "vrši" otkup i mobilizacija za akcije likvidacije kulaka i forsirana ofenziva stvaranja SRZ-a. Poljoprivredna fronta je rasječena i raskomadana na sektore (od lat. seco = sjeći, sectio = komadanje, ali i sectio zonarum = kradikesa) kojima komanduju štabovi za sjetvu a naročito žetvu. Statistika i danas zbraja proizvodnju po sektorima pa društveni sektor pšenicu prodaje, a privatni daje otkup. I otkup (homagyum) je ratni termin a označavao je obvezu kmetova da otkupe živu glavu svog zarobljenog vlastelina po cijeni koju Turci odrede. Marija Terezija je još

1780. ukinula takav otkup, ali je u ratu s ratarstvom i stočarstvom nakon oslobodilačkog rata obnovljen kao obveza otkup seljačkih glava od SRZ-a predajom žita i svinjskih glava.

U ovom prikazu obuhvaćeno je desetak termina drevnog agrikulturnog podrijetla koji su čvrsto ukorijenjeni u terminologiji suvremene civilizacije i kulture. Obradjeni su pojmovi termin, temelj, hambar, jubilej, simpozij, ceremonija, komedija, agronom, inženjer, diploma, linija, tekst, kultura, kolonija kao i njihove izvedenice, odnosno njima bliski nazivi. O tim riječima sumerskog i semitskih jezika, sanskrt, grčkog i latinskog i njihovom prvotnom značenju govore povijesni i lingvistički podaci kao i brojni zanimljivi mitovi, legende i vjerovanja. o7 3

TERMINOLOGIJA I TERMINI

TERMINOLOGIJA je skup termina ili naziva (nazivlje, nomenklatura) neke znanosti, umjetnosti ili djelatnosti.

TERMIN je u sadašnjem značenju riječi točno određen (determiniran) pojam u znanosti, tehnici (terminus technicus - stručni naziv) ili umjetnost.

Isama riječ termin je agrikulturnog podrijetla (lat. terminus - kamen medaš, meda, granica, cilj, kraj, konac). Termin je i određeno vrijeme, rok, a u logici sastavni element suda. Termin je starorimsko božanstvo medaša, granice. To je kamen svečano pomazan, ovjenčan cvijećem i spušten u rupu posvećenu krvlju žrtve (lat. hostia) i vinom. Označavo je granicu posjeda i stvarao mir i sklad među susjedima bez čega nema uspješnog rasta i razvoja kulture (ni biljne zajednice usjeva i nasada niti ljudske zajednice plemena i naroda). Svakog 23. veljače na svetkovinu terminalije, a to je posljedni dan prvobitnog rimskog kalendara, susjedi u slavlju žrtvuju svinju ili janje i krvlju škrope termin i tako oživljuju numen (lat. volja božja) odnosno nomos (gr. zakon, koji je Zeus dao ljudima da se razlikuju od životinja) radi mira i sklada u slijedećoj godini.

Rimski termin je isto što i babilonski kuduru (kamen medaš) a i stela je i medašni stup uz zakonski, počasni ili nadgrobni. U Mezopotamiji su nađeni brojni kameni medaši i stele s reljefima i predstavljaju umjetnička djela. Jedino djelo čovjeka vidljivo na zemlji iz svemirskih daljina je kineski zid. Berlinski zid nije bio tako dugovječan ali je trajno ušao u povijest. Zidovi od kamena medaša termina su još ponegdje vrlo sveti, nepovredivi i jaki. Do nedavna se i na nekim evropskim državnim granicama pomerij (predzide ili zazide) povremeno preoravao iako ne bijelim bikovima, već inauguracijom modernih vrača augura i uz krvne žrtve.

Katon otac rimske agrikulture i pisac najstarijeg sačuvanog latinskog proznog djela (De agricultura) daje upute kako se radi čišćenja (lustracije) polja od grijeha i zaštite, te udaranja meda obavljaju terminalije i procesije okolo polja (ambarvalije). Nadgledniku je naredio da pripremi tri žrtve suovetaurilije, vepra, ovna i bika (sus, ovis, taurus), daruje pogače, izlije vino i moli;

"Oče Marse (Mars je staroitalski bog, sin boga sjetve i sunca Saturna, a posvećen

mu je prvi mjesec mart-ožujak, pa je današnji prosinac dan rođenja Saturna bio deseti ili decembar) molim Te i zaklinjem da budeš sklon i milostiv meni, mojoj kući i mojoj obitelji.

Radi toga zapovijedio sam da se ove suovetaurilije vode po mojoj zemlji, po momemu posjedu, po momemu imanju, da bi Ti odvratio, obranio i odstranio bolest, vidljivu i nevidljivu, jalovost i propast, rasap i nepovoljan utjecaj, i da dopustiš da moje žetve, moje žito, moji vinogradi i moji nasadi uspijevaju i da donesu dobar plod.

Očuvaj u zdravlju moje pastira i moja stada, i daj dobro zdravlje i snagu meni, mojoj kući i mojoj obitelji. Radi toga Marse, radi čišćenja mogega imanja, moje zemlje i mogega posjeda i u znak pokajanja budi počašćen žrtvovanjem ovih žrtava koje dišu".

.Žrtve su klane kremenim nožem u nazočnosti susjeda uz obostranu zakletvu o nepovredivosti mede (termina): Neka nas Jupiter udari jače nego što je udaren ovaj vepar!

Na govornici je rimskog senata u vrijeme Trajana (79-117. n.e.) izrađen reljef koji prikazuje suovetaurilije. Kao njihov ostatak, u Loretu u Italiji se na Duhovski ponedjeljak vodi u procesiji bijel bik uz svirku gajdi i vatromet. Sve do 1949. godine bik je ulazio u crkvu da klekne i pokloni se svetom Zopitu. Zatim 3 dana bik posjećuje kuće, dijeli kolače svoje balege kao darove rimskog božanstva gnoja Sterkucija za uspješnu žetvu, a pratioci skupljaju novce.

Istarski razvod u prijepisu Nikole plovana Gologoričkog iz 1235. godine govori o utvrđivanju meda (termena i kunfina) među seoskim komunima uz vjerski obred (zapravo nastavak rimskih poljodjelskih ceremonija terminalija u slavu Termina boga kamena međaša!) i 3 notara (latinskoga, nemškoga i hrvackoga) i završni simpozij (gozbu).

Kajkavski leksikograf Belostenec zapisao je: Denes ambarvalia zovu se procesije okolu polja, koje je navadna Sv. Mati Cirkva, gda se ona blagoslavljaju, kakti na den Sv. Marka. Terminacijon je naziv ustavne odluke dubrovačkog Senata. U Engleskoj se sačuvao običaj da djeca u ceremoniji uz pjesmu udaraju štapiće na granicama polja.

Zbog premedavanja i premještanja termina (kamena međaša) Rimljani bi krivca zakopali do glave u zemlju i oruči plugom odrezali mu glavu (glava za kamen). Mnogo agrikulturnih termina premješteno je bez kazne u razne druge djelatnosti i dano im je katkad sasvim suprotno značenje. Njihovo podrijetlo se rijetko ili nerado spominje možda zbog osjećaja krivice ili stida.

3. SUMERSKI TEMELJI I HAMBARI

TEMELJLI su često vrlo temeljiti a svi se temelje na sumerskom nazivu stepenaste piramide (po Bibliji zvane kula babilonska) Etemenanki koji znači hram temelj neba i zemlje. Asirsko-babilonski naziv je zikkuratu = vršak, vrhunac. Od sumerske riječi temen je grška themenos, temelion i themeilia, latinska templum i naša temelj. Themenos je grčko sveto zidom ograđeno mjesto oko hrama. Korijen im je tem, a znači sjeći (grčki temnein), krčiti odnosno krčevina, šumski proplanak. Grimm

tumači riječ temple kao drvo ili čak šumica. Galska riječ nemeton je sačuvana u Britaniji, Galiji i Maloj Aziji. U starorimskom se javlja riječ nemed = kapela kao i gelska neanin = nebo i latinska nemus = šumarak.

Na sumersku Novu Godinu koja počinje žetvom ječma (prve uzgajane žitarice) mjeseca nisana su svečane ceremonije. Radi plodnosti usjeva na kuli Etemenanki izvodi se sveta ženidba. Kralj kao glavni svećenik i predstavnik boga bilja Tamuza (odnosno sumerskog Enlila ili Marduka, asirskog Adada, kanaanskog Ball-Hadada boga oluje i kiše čiji je znak bik) i kraljica kao svećenica, predstavnica sumerske božice Inani, božice ljubavi, plodnosti i rodnosti (ili Ištar, Astarta koja izaziva klijanje sjemena), sklapaju sveti brak na vrhu kule.

HAMBAR je sumerska riječ ali i perzijska, indijska, hebrejska, arapska, turska i naša, a znači žitnica. Škaljić piše ambar, anbar, hambar, hanbar (perz.) 1. drvena zgrada za zrnastu hranu, žitarica, silos. "u podrumu troljetnoga vina, u ambare bijele pšenice" i "što mi ječma bide u hambaru". 2. sanduk za žito i brašno. 3. donji dio kafenog mlina, gdje pada samljevena kafa. (tur. ambar, anbar, hambar, hanbar (pers. anbar "spremište, skladište", od anbariden "napuniti". Iako turski rječnici navode da je ova riječ arapskog porijekla (od ar. pl. anbar "skladišta, trgovačke magaze" sing. nibr), pouzdanije je stanovište da je riječ perzijskog i sumerskog podrijetla. Naša riječ hram znači spremište u Vinodolskom zakonu (iz 1288).

Indijski naziv za šahovsko polje je hambar. Mudrac Sisa ben Dahir Seta je izumio igru šah mladom indijskom kralju Šahramuda da bi ga naučio koliko su važni za pobjedu i vladanje pješaci (seljaci, slovenski kmet je seljak i pješak u šahu). Za nagradu je zaželio toliko zrna pšenica koliko stane u 64 hambara (polja) šaha stavljajući u prvi 1 zrno, a u svaki slijedeći dvostruko. Trebalo bi 18 446 744 073 709 551 615 zrna ili 18 446 milijuna milijardi zrna, a toliki se broj zrna svih zrnatih usjeva zajedno ne proizvede ni danas godišnje u svijetu. Izumitelju hrvatske šahovnice od samo 25 polja moglo bi se njegovih 33, 538.048 zrna pšenice proizvesti na polju od 25 ha. Našim povjesničarima i političarima nije još sasvim jasno da li hrvatska šahovnica počinje s bijelim (srebrnim) ili crvenim (zlatnim) poljem te da li dokazuje važnost seljaka poljodjelca i da li su to polja za proizvodnju hrane ili hambari za skupljanje blaga i zakonito bogaćenje ili kockice za nekakve kockarske igre grbovljem i znakovljem.

HEBREJSKI JUBILEJI, GRČKE KOMEDIJE I RIMSKE CEREMONIJE

JUBILEJ (grčki i abelaios, lat. iubilacus) je propis hebrejskog Levitskog zakonika kojim je svake 50. godine provedena agrarna reforma i zemljište dijeljeno na korištenje svakome jednaki dio, a robovi su oslobođani. Hebreji su tu ideju o pravu na jednaki posjed zemlje uz ideju o jednom bogu vjerojatno prenijeli iz Egipta gdje je faraon reformator i pacifist Ekn-Aton (Akhenaten) proveo takvu podjelu zemlje koja je trajala samo 14 godina (1373-1359. st. e.).

Jahve je u Levitskom zakoniku naredio Mojsiju: 6 godina zasijavaj svoju njivu, 6

godina svoj vinograd obrezuj i beri njegov plod. Šesta godina rodom će roditi za tri godine. Ali 7. godine neka i zemlja uživa subotnji počinak. Nabroj 7 puta 7 godina iznositi će ti 49 godina. A onda zaori u trubu (jobhel = ovnujski rog)! U 7. mjesecu 18. dana toga mjeseca na Dan pomirenja, zatrubite u trubu širom svoje zemlje. Tu 50. godinu proglasite svetom! To neka vam bude jubilej, oprosna godina. Ta 50-godišnjica neka vam je jubilejska godina: nemojte sijati, nemojte žeti što samo od sebe uzraste niti berite grožđa s neobrezane loze. Jer jubilej vam mora biti svet! Te jubilejske godine neka se svatko vrati na svoju očevinu. Zemlja se ne smije prodati potpuno, jer zemlja pripada meni, dok ste vi samo stranci i gosti kod mene. Ono što ti (sunarodnjak) prodaje jest broj ljetina (do jubileja).

U njemačkom Jubel znači veselje, slavlje, Jubilaeum jubilej, godišnjica, a Jubel-feier jubilej, proslava godišnjice, a jubili eren veseliti se, otići u mirovinu, a Jubel-hochzeit je zlatni (srebrni) pir.

U engleskom jubilee je 50-godišnjica, zlatni jubilej; svečanost, proslava slavlje; silno veselje. Srebrni jubilej je 25-godišnjica, a 60 ili 75-godišnjica je dijamantni jubilej. Jubilate = klicati, bučno slaviti, radovati se, podcikovati, poskakivati od radosti.

Talijanski giubileo je jubilej, a giubilare veseliti se razdragano ali i umiroviti.

Francuski jubile je jubilej, jubilara godina, jubilarni oprost, zlatni jubilej, a mariage de jubile zlatni pir, a jubiler klicati, veseliti se.

Španjolski jubileo je javna svečanost u Židova svakih 50 godina; 50-godišnjica, jubilej, figurativno; neprestano ulaženje i izlaženje, zlatni pir; 50-godišnjica braka, svečanost, proslava slavlje, papinski oprost, indulgencija, jubilo je likovanje, klicanje, razdragano veselje, jubillo je historijska javna svečanost u španjolskoj pokrajini Aragon u kojoj bi bikovima na rogove nasadili zapaljene grude smole te ih takve noću puštali.

U katoličkoj crkvi Sveti otac papa proglašava svake 25. godine redovni a u međuvremenu i izvanredni jubilej kao svečano godišnje slavlje kada se vjernicima uz pokoru podjeljuje potpuni oprost grijeha ili indulgencija (Rablais tu riječ zamjenjuje s emulgencija = izmuzivanje novca za oprost). Jubilej je i naziv crnačkih pjesama o budućoj sreći.

Raseljenim Židovima bilo je zabranjeno posjedovati zemlju i baviti se poljodjelstvom pa su se bavili unosnijim za kršćane grijeshnim zanimanjima a stečena imovina se ne mora jubilejno po Levitskom zakoniku dijeliti.

Danas se jubileji najčešće po potrebi skrate čak i 10 puta i na takvim svetim Danima pomirenja i oprosta u slavlju i bučnim trubama dijele gospodari (samo sebi i vjernim korisnim slugama koji im udvostručuju povjerene talente) bogate darove.

KOMEDIJA je bila pjesma komosa (gr. veselje, radost, šala) tj. obredne ceremonije o prazniku sjetve i prazniku boga vina Dioniza Bakha. U veseloj noćnoj povorci maskiranih ljudi uz igru pjevanjem su se ismijavali sudionici međusobno i izrugivali prolaznicima, a pripite dangube pjevale su serenade pred vratima hetera (bludnica). Muza s pastirskim štapom Talija, zaštitnica komedije, danas je simbol

teatra i kazališne umjetnosti.

Satira ili satura je bila zdjela puna obrednog šarolikog miješanog voća i drugih plodova polja koja je prinošena rimskim bogovima. Današnja satira satire najčešće na političkom polju mane, gluposti i sramne postupke ismijavanjem i prezirom. Začeci romana javljaju se od II-I. stoljeća pr. n. e. u Grčkoj iz istočnjačkih priča o strasti bogova plodnosti Adonisa i Ozirisa asimilacijom u vidu ljudskih strasti (Frejdenberg).

CEREMONIJE su bile poljodjelske svetkovine u čast božice bilja Cerere (od creare = stvarati, pa je kreacija i naziv za novo stvorenu sortu bilja). Danas se naziva ceremonija i kreacija više koriste izvan agrikulture u umjetnosti i raznim umijećima iako joj nitko ne plaća licencu za njezinu kreaciju i ceremonija i jubileja.

Ceremonije su se počele održavati (pod tim nazivom) u vrijeme gladi 493. pr. n. e. u čast Cerere božice plodnosti, ženidbe i poljodjelstva a zaštitnice plebejaca po uzoru na grčke eleuzinske misterije u čast Demetre, Dionisa ili Bakha i Perzefone ili Kore. Sagrađen je hram Cereri, Liberu i Liberi na Aventinu. U Rimu Cerera je imala pridjev Lybissa tj. libijska što govori da je kult prenijet od Feničana iz tadašnje žitom bogate Libije. Cerera je prema Virgiliju ljude naučila uzgajati žito i dala im nož rala (culter aratri) pa je majka agrikulture. Ralo su vukli u jaram (jugum = igo, jaram) upregnuti volovi a na jarmu rala su i supruzi sprežani u (conjugium) brak.

5. GRČKI AGRONOM I SVETI JURAJ

AGRO je početak u mnogim pojmovima različitih područja znanosti i djelatnosti (agronom, agrar, agrikultura). Grčka riječ agros znači polje, njiva, oranica, a odatle je latinska ager i njemačka Acker, sve one potječu od sanskrtskog agras kraj, područje.

Stari Egipćani su svoju zemlju nazivali "Chemi" što približno odgovara pojmu černo zem, a sebe "Chemet" tj. sinovi crne masne muljevite zemlje koju je bog Nil donosio. Plutarh piše: Mudri svećenici Egipćana nazivaju crnu zemlju chemia. Odatle (ili po drugom mišljenju od grčkog cheo = lijevam) nastao je naziv kemija za znanost o sastavu i građi tvari. Tu egipatsku znanost preuzeli su Arapi pa je uz arapski član nastala al-kemija koja je tražila kamen mudraca i pravljenje zlata od običnih metala.

Agronomos je bio u Grčkoj nadzornik polja (kao što je agronomos bio tržišni nadzornik u Ateni), čuvar usjeva u polju i nasada u vinogradu i voćnjaku koji pazi da se običaji nepisanog zakona o redu u polju i vinogradu uredno obavljaju i ne čine šteta. Nomos znači grčki običaj, pravilo, red, zakon, gospodar.

AGRONOM je bio sposobniji rob sudeći po Sokratovim riječima u razgovoru na simpozionu gdje se on pita: Bismo li nesposobnom robu povjerali nadzor pri obrađivanju zemlje. Taj grčki agronom je naš poljar ili po starijem nazivu pudar, koji se je još sačuvao u nazivu čuvara vinograda. On pudi (tjera i plaši) ptice i druge divlje životinje koje čine štetu.

Agronomi školovani u Gospodarsko-šumarskom učilištu u Križevcima (od 1860. godine), Višem gospodarskom učilištu u Križevcima (od 1902. godine) i

Gospodarsko-šumarskom fakultetu u Zagrebu (od 1919/20. godine) nazivani su gospodar (u Mađarskoj gazdasz). Danas se u Hrvatskoj pojam gospodarstvo sve više primjenjuje za sveukupne djelatnosti, pa agrikulturi izgleda ostaje samo polje i djelstvo a sva druga djelstva i gospodare, a za poljsko i seljačko gospodarstvo se uzima od bivših mađarskih gazda riječ gazdinstvo.

U Kneževini Srbiji poljari su provodili Zakon o čuvanju poljskog imanja i Zakona o Mangupima (!). (mangup je po Zakonu iz 1866. stoka koja tumara kojekuda, a gazda joj je nepoznat. Među našim mnogobrojnim zakonima ni danas još nema zakona o Mangupima!).

Od latinske riječi ager (polje) po mišljenju dr. Peraka dolazi i ime Zagreb jer se najranije spominje kao Agria što bi se moglo prevesti kao Poljanska, Poljica ili Poljana. Doseljeni Slaveni su to poslavenili s protetskim Z (kao i kod Zadar) i nastavkom eb (kao u jastreb i galeb). Prema Belostencu riječ agria je 1. "srab neizmerno težak i ljut, koji vu stanovito vreme v letu dohaja" i 2. Agria "varaš jeden vu Vugerskom Orsagu" (danas Eger).

Takvo tumačenje postanka imena Zagreb je vjerojatno. Rimska kolonija Res publica Andautonia na mjestu današnjeg Šćitarjeva imala je svoj urbs i svoj ager (u kojem se razvilo naselje Agria) kao što su to imali i ostali rimski gradovi. Ako su Slaveni grad Agria u Ugarskoj nazvali Jager, onda su vjerojatno i njihovi jezično vrlo bliski srodnici tako postupili i ovdje. (Danas je to Eger poznat po vinu Egri bikaver (=bikovska krv) što podsjeća na oboravanje grada bikom!) Od Jager je možda mogao nastati Zagreb, a isto tako i Zadar od Jader spajanjem s prijedlogom iz (kajkavski Z) ili S. Kajkavci zagrebačke okolice govore zutra umjesto štokavskog sutra poput crnogorskog sjutra.

Tumačenje da je ime Zagreb postalo od greb odnosno grob ili jarak je vrlo malo vjerojatno. Ono podsjeća na kerempuhovsko tumačenje po kojem bi od riječi agria (po Belostencu srab) stanovnik naselja Agria bio Zagrebec zato jer se zagrebe od svraba! Ali Belostenec riječ Zagreb objašnjava "varaš stolni najplemeniteši Slovenskog Orsaga", a pitanje je da li se i najplemenitiji u Slavonskoj Državi grebu?!

Latinski ager je prema Divkoviću njiva, oranica, a prema Belostencu !1. Njiva, polje, 2. Ves kotar okolu Varaša, grada kao ager Zagrabiensis, 3. Za tal kotara kojega Varaša, koga osobito gdo lada, stanjem, i k(oj)a se na njem zadržavaju. 4. Za njive oratje. Proverbial, govori se: Dobro delaj malo polje Buš hasnuval mnogo bolje. Vekše kruha, ne da gušće, Zlo delana ni pogače. I veli se onem koji: Vu menšeh vekše išću časti, A nit onem nesu za dosti." (Knjaz Miloš bi rekao: Sidi Simo gdi si, i za gdi si nisi.) 5. Polje, ali njive odlučene za pašu marhe vsakojačke občinske, gdje je vsakomu sloboda pasti, 6. Mehkota pripravna k oranju. v. Njiva.

Prema tome naziv Zagreb je jednak brojnim naseljima s imenom Njive, Njivice, Oranice, Polje (malo, veliko, dugo, bijelo, suho, mokro, donje, gornje) Vrpolje, Poljica, Poljana Poljanka i Poljanska.

Zagrepcanin bi po tome bio poljar (grčki agronomos) ili agronom. No i nazivi ostalih glavnih gradova slavne Trojednice Osijek i Split imaju poljoprivredno korjenje.

Naziv Split od Aspalathos neki tumače brnistrište po lijepoj i mirisnoj predivnoj biljci brnistri a bio je povrtnjak za blitvu i kupus cara Dioklecijana u Dalmaciji čije ime potječe od delme (ilirski i albanski = ovca). Riječ "osik" (ijekavski osijek) u Vinodolskom zakonu označava ograđeni obor za neku stoku ("niki skot") nastao osjecanjem i oboravanjem u šumi, a kotar je omeđen seoski pašnjak. Dakle "Kotar Osijek" izvorno znači: ograđeni obor za stoku na omeđenom seoskom pašnjaku. Na sreću moguća je promjena imena kao što su slavonski svinjari kad su postali graničarski ratnici promijenili ime sela Svinjar u ime slavenskog boga rata Davor. Rimski bog rata Mars, kojemu je bio posvećen mjesec Martius je prvotno bog plodnosti. Njegov imenjak je sveti Martin biskup slavljani krstitelj vina u klijetima uz pečenu gusku. Pobožni seljački doseljenici su općinu Remetinec nazvanu po učenim fratrima isposnicima "svrakarima" Pavlinima prekrstili u Novi Zagreb iako su danas mnogi postali novi poljari i pudari svraka po vrtovima. Car Porfirogenet je tumačio ime Hrvat "onaj koji ima mnogo zemlje" (grčki hora = zemlja), a neki povjesničari "stočar" (prema iranskom haurvatar), Šokac je prema Heresu riječ iranskog porijekla u značenju poljodjelac (ali albanska riječ shok znači drug, prijatelj). Istra opet ima u grbu kozu i tako su u Hrvatskoj svi ratari i stočari što su donedavna i bili.

Agrikulturni Hrvati su dali kulturi i civilizaciji Europe i svijeta termin i kulturni civilizacijski znak koji daje tradicionalnim manifestacijama, ceremonijama, simpozijima i jubilejima dignitet i ozbiljnost - kravatu. Turopoljski plemići seljaci kao vojnici u Francuskoj nosili su oko vrata vezani rubac zvan podgutnica. Od nje je nastao važni odjevni modni predmet nazvan po Hrvatima u Francuskoj cravate. Prema Websteru engleska riječ cravat (necktie) dolazi od francuske cravate koja doslovno znači Hrvat (Croat) ili hrvatka a tako je nazvana jer su je nosili Hrvati u francuskoj vojsci.

Za tu francusku riječ hrvatskog podrijetla predlagan je navodno i naziv "okovratni nadkošuljni podkaputni dokurčanik" od onih koji nisu znali za turopoljski izvorni naziv podgutnica. Tamničarima je sigurno poznato da je kravata podgutnica koja može biti i zagutnica pa je zatvorenima zabranjena. Zbog toga kravata je ne samo znak kulturnog i civilizacijskog ponašanja već i slobode. Danas neki smatraju "poprečnu kravatu" znakom liberala. (U poraću je kravata dugo bila znak malograđanštine. Na praksi zagrebačkih studenata agronomije 1951. godine u Njemačkoj bila je dozvoljena kravata samo prevodiocu, koji je bio igrom sudbine turopoljskog podrijetla!).

JURAJ i imena Georgije, Đorde, Đurde, Đuro, Jure i druge brojne izvedenice potječu od grčke riječi georgonos i znače ratar, poljodjelac, zemljoradnik pa su mnogi njihovi nosioci počevši od svetog i zelenog Juraja preko Jurjeva i Đurđevdana povezani sa agrikulturom.

Georgonos je ratar, poljodjelac, zemljoradnik od gea = zemlja, polje i ergon = djelo, rad ili orgia = štap ili trska za mjerenje zemlje.

Kršćanski mučenik sveti Georgius Kapadokijski umoren je 303. godine u Dioklecijanovim progonima. Od XII. stoljeća slavi ga srednjovjekovna Križarska legenda

kao konjanika i junaka koji je pogubio jezerskog zmaja kojemu su žrtvovane djevojke radi plodnosti polja. Sveti Juraj ubrzo postaje zaštitnik usjeva i stoke. Zeleni Juraj s krijesovima zamijenio je pretkršćaske agrarne kultove. (Jarila slavenskog boga proljetne plodnosti žitarica jarih i ozimih a vjerojatno i rimske Parilije održavane 21.IV.) Od riječi georgonos su nazivi Vergilijevih Georgika i društava kao Academia di Georgofili osnovanog 1753. u Firenci i naziva Georgikon u svijetu prve Više poljoprivredne škole grofa Festeticsa osnovane 1797. u Kesthely-u na Blatnom jezeru.

Prema Tezeju osnivaču atenske države demos (narod) koji je demokratski (kratein = vladati) vladao dijelio se na eupatride (staroatički plemići, privilegirani aristokrati kao rimski patriciji, uglednici), geomore (zemljoposjednike kojima pobijedeni starosjedioci obrađuju zemlju) i demiurge (obrtnike, dok su to u dorskim gradovima-državama najviši činovnici). Pravi poljodjelci kao ni žene i dodoši nisu se ubrajali u demos u demokratskoj Ateni. I danas u najdemokratskijim državama stvarno vlada mali dio naroda, ali ostali barem imaju teoretsko pravo da sudjeluju u vladanju državom.

Nažalost već starogrčki more znači budalo, a novogrčki dragoviću (odatle i od turskog bre je srpski izraz "more bre"). Stanovnik kršćanskog rimskog sela seljak i poljodjelac paganus postao je pogan i nevjernik a mužik ruske stare derevnje obratno kršćanin (hrestjan) dok je slovenski i danas kmet.

Grčki naziv za poljodjelstvo je geoponia (od ponos = rad) a i naziv zbirke poljoprivrednih djela Geoponika koje je po nalogu cara Bizanta Konstantina Porfirogeneta 950. godine izradio Basso.

Od mjerenja zemljišne površine nakon poplave Nila nastala je geometrija (danas se time bavi geodezija od grčki daiomai = dijelim), a geometrija proučava prostorne oblike. Budući da je geologija postala znanost o sastavu i građi Zemlje, poljodjeljska znanost o osobinama tla je nazvana pedologija prema grčkom pedon = tlo, ali se isto tako naziva i znanost o tjelesnom i duševnom razvitku djeteta (ali prema grčkom paidos = dijete) kao dio pedagogije znanosti o obučavanju i odgoju.

6. RIMSKI GENIJE S DIPLOMOM

INŽENJER potječe od francuske riječi ingénieur, koja znači fakultetski obrazovani tehničar, mjernik. Kod nas se piše i izgovara na više načina kao inženjer, inžinjer, inžinir, inžilir, indemer a kratice ing. i inz. Ona je preuzeta iz francuskog naziva vojnih jedinica za tehničke građevinske radove. U engleskom je engineer član inženjerije vojnih jedinica za građevinske radove i onaj koji konstruira ili gradi strojeve, a engineering i kod nas preuzeto kao inženjering ili inženjerstvo označava strojarstvo, mašinogradnju, ali i tehnike rada a engine je mehanička sprava.

Izvor su im latinske riječi ingenium (oštroumlje, dosjetljivost, razboritost, nadarenost, genijalnost, pametna, bistra glavica) odnosno ingeniosus (darovit, duhovit, oštrouman, dosjetljiv, domišljat).

U vjerskim školama se ocjenjivalo ingenium (nadarenost) i aplicatio ingenii et

tempi (korištenje nadarenosti i vremena). Korijen im je u riječima genius, gigno, gignere, genui, genitum (stvarati, radati). Genius je naziv božanstva, koje upravlja naravi ljudskom, koje djeluje kod stvaranja i kod poroda ali samo muškog djeteta, prati ga kao duh čuvar kroz život, te mu određuje sudbinu, dijeli s njime radost i žalost pače i po smrti čovječjoj živi kao kućni duh Lar. Geniju se žrtvovalo osobito na rođendane i na svadbi. Genije je dvojnjak čovjeka posvećen životu i plodnosti a njegova druga suština je isto što i duša, duhovni dar, talent. Rimljani su se kleli u genija, kao u sebe i tamo gdje mi kažemo "ja" govorili su "moj genije". Kajkavski leksikograf isusovac Habelić ruga se onima koji su oholi, a maloga su "ingeniuma" i prisposoblja ih "magašicu" (patuljku) "kteri velik terbuh ima, ruke pak i noge kratke, a pamet i razum išće krajši". Termini gen i genetika, genitalije i sl. su od grčke riječi genos = rod pleme.

DIPLOMA je latinska riječ od grčke diplomma i diploos = dvostruk, presamićen, svijen, od dva lista) povelja, službena isprava trajne vrijednosti o podjeli i pravu upotrebe titule. Od te riječi potječu i diplomacija i diplomat, koja u prenesenom znači spretan i promišljen čovjek, ali i lukavac, lisac. U Rimu je diploma bila službeno preporučeno pismo, putni list izdan od senata onima koji su putovali u provinciju. Po Belostencu to je "list cesarski, kraljevski, poglavnički, općine koje velike, a navlastito s pečatjuma dole visećum list putni ili slobodnoga putovanja". Naši Ilirci su riječ inženjer preveli domišljanko, ali nije usvojena kao ni konjoslav umjesto Ferdinand, iako je Anka domišljanka opjevana u slavonskoj poskočici, a u Novom Sadu je izlazio od 1862-66. satirično-politički časopis Domišljan.

Prema tome izvorno značenje titule "diplomirani inženjer agronomije" je domišljanko pametne bistrice glavice kojemu je preporučenim pismom dodijeljena titula i putovnica koja mu jamči privilegiju slobodnog putovanja u provinciju za poljara ili pudara (agronomos) gdje će sa svojim genijem dijeliti radost i žalost stvaranja, radanja i gradnja, održavati red i zakon (nomos) na poljima i tjerati (puditi) životinje a naročito bitange (=stoka koja luta bez gospodara) da ne čine štetu usjevima.

U Italiji agronomi imaju titulu "dottore" (od lat. doctus = učen) jednako kao i filozofi, crkveni učitelji, pravnici i liječnici koji su svi bili učeni (školovani) prije nego "ingegneri" tehničkih struka.

7. SIMPOZIJ NA TRAPEZU, KONGRES NA SIMPOZIJU

SIMPOZIJ je pijanka, gozba s počašnicama, frulačicama i plesačicama, razgovor uz gozbu sivrane i pjesmu.

Simposiarh je stoloravnatelj simpozija, koji određuje kako se miješa vino i red kako se pije.

(Naši simpoziji bi trebali poštivati Križevičke statute o "spravišću v kleti pri punom lagvu, pri masnom ražnju, pri debeloj gibanici kraj liepih pajdašić" i birati stoloravnatelja, fiškuša, peharnika, popevača, nazdravičara i vunbacitela!).

Kongres potječe od latinskog *congressus*, *congregiri* = ići zajedno, sastati se, skupiti se i znači skup, sastanak, osobito prijatelja na razgovor. Francuzi su je uveli u modernu Evropu ali je najprije imala prema etimološkom rječniku Larousse značenje erotski susret, seksualni snošaj, a tek od 1611. znači razgovor, skup. Petar Veliki jer riječ kongres uzeo od Nijemaca 1718. a Amerikanci po ustavu iz 1789. imaju Kongres kao najviše zakonodavno tijelo koje se sastoji od Senata i Predstavničkog doma. Poljska formirana po samovolji Bečkog kongresa 1812. nazvana je kongresovka. Današnji kongresni turizam izgleda vraća naziv prvotnom francuskom značenju. (Od istog korjena su *progressus*, *progrediri* (napredovanje osobito vojske, napredak, naprijed ići) i *regressus*, *regrediri* (nazadovanje, natrag ići). Zanimljivo je da se jedni pravci kretanja (naprijed, natrag, desno, lijevo) smatraju kretanjem na bolje, povoljnije, vrednije, ljepše, sretnije i ljudskije iako na kugli zemaljskoj svi putevi vode u Rim a o polazištu ovisi koji su kraći, brži ili ugodniji). Za simpozije i kongrese su potrebni okrugli ili uglati stolovi (trpeze, menze). Grčki naziv trpeza i latinski *menza* su prošireni kršćanstvom, dok su Mađari uzeli od Slavena stol za svoj astal. U krušnoj religiji kršćanstvu je trpeza ili *menza* naziv stola na kojem se blaguje na blagdane i u ceremoniji mise moli za kruh naš svagdašnji a kruh i vino pretvara u tijelo i krv Boga rodenog u kući hljebova kruha (Betlehem od *bet* = kuća i *lehem* = hljebovi kruha), koji je u pustom mjestu (Matej 14) na gori (Ivan 6) učinio čudo umnažanja kruha i do sita nahranio gladne.

TRPEZA je stol od javora, simbol gostoljublja, zajednički stol za blagovanje na grčkim simpozijima odnosno kasnije stol ispred oltara u kršćanskoj crkvi. (Od grčke trpeza koja je skraćenje od *tetrapeza* (*tetra* = četiri + *peza* = noga) tj. četverostrani stol s četiri noge a istog porijekla je i *trapez* akrobata.

MENZA (lat. *mensa* = stol, slovenski *miza*) je naziv stola u katoličkoj crkvi i blagovaonice u samostanima. Odatle su i nazivi javna, studentska i radnička menza. Trpezarija je blagovaonica u pravoslavnom manastiru i u jugoslavenskoj kasarni. Trpeza je danas termin masmedija za stol natrpan obiljem jela, a menza je sirotinjska blagovaonica. No to ne dokazuje da se u manastirima bolje jede nego u samostanima već da neki misle da trpeza potječe od riječi *trpati*. (MENZA je naziv svjetske organizacije *superintelligenata* koji imaju obilje inteligencije i nisu siromašni duhom ali to ime ne potječe od sirotinjske menze nego od latinskog *mens* = um, razum, pamet, duh).

8. KULTURA I KOLONIJA, LINIJA I TEKST

KULTURA je danas u širem smislu sve što je (za razliku od prirodnih pojava) čovjek umom smislio i radom učinio stvarajući uljudeno društvo da olakša i uljepša sebi život. Riječ potječe iz latinskog a u Lacij su kulturu *cultio* (obrađivanje) *agri* (ravnice, polja) = *agricolatio*, *agricultio*, *agricultura* donijeli Pelazgi iz Arga. Riječ *cultio* je nastala od *colere* koju Divković prevodi: obrađivati zemlju, težiti, uzgajati, njegovati, usavršavati, oplemenjivati, štovati, častiti, obožavati. *Cultor* je poljodjelac,

ratar, težak, gojitelj, stočar, timar, štovalac, ljubitelj. Cultus je obrađen, zasađen, obrazovan, naobražen, ugladen odnosno obrađivanje, njegovanje, obrazovanje, vježbanje duha, poštivanje bogova. Kasnije označava religiozni obred, služenje božanstvu a odatle je i kult ličnosti tj. nadnaravno štovanje, idealizacija i slijepo pokoravanje određenom čovjeku. Cultura je obrađivanje, teženje, rađenje polja (vinove loze), poljodjelstvo, gospodarstvo ali i obrazovanje, naobraženje, oplemenjivanje, uljudba, štovanje, umiljavanje. Danas u agronomiji označava uzgajanje usjeva i nasada određenih vrsta bilja ili način korištenja zemljišta (ali i uzgajanje kolonija bakterija u laboratoriju i dr).

Poljodjeljski termin kultura je postupno proširivao značenje od obrađivanja polja, pripitomljavanja divljeg bilja i životinja i njihovog uzgajanja na oplemenjivanje i usavršavanje svih živih bića pa i čovjekolikih životinja u ljude uljudne koji se međusobno poštuju dobio značenje uljudba. Zanimljivo je da često školovani ljudi koji se zbog diploma smatraju kulturnim to ne priznaju današnjim kulturnim kultovima (poljodjelicima, uzgajateljima i oplemenjivačima bilja i životinja, seljacima, pa ni onima kojima je također diplomom ingenioznost priznata) iako su baš oni nastavljači prve kulture. Razlog tome je prema otkriću Flauberta da se nažalost ljudska glupost školovanjem ne smanjuje. Glupost se ne povlači pred znanošću već s napretkom i ona napreduje, jer je neizlječiva i može se uljudbom samo prikriti poput ćelavosti. (Stara đakovačka ljekaruša preporuča "pola bundeve staviti na čelu i čele ni viditi!"). Riječ kultura se mnogo upotrebljava u raznim značenjima. Slavonski politički čelnik se nedavno žalio da "hrvatski narod do sada nije imao kulturu rukovanja oružjem" (!).

KOLONIJA i kultura su podrijetlom od istog korjena (lat. colo, colui, cultum) težiti, raditi, obdjelavati njivu, zemlju i sl., saditi, gojiti). Od istog korjena su nastali termini:

kolon (colonus = težak, ratar, seljak, zakupnik; naseljenik; seljak polukmet u epohi Rimskog Carstva i ranog srednjeg vijeka, zemljoradnik, kulučar, nadničar, sitni zakupnik u različitim zemljama; kolonist, kolonizator npr. u Latinskoj Americi),

kolonija (colonia = seoski posjed, imanje, gospoštija; naseobina, naselje; naseobina građana neke države u osvojenoj zemlji u starom svijetu; područje ili zemlja koju je zahvatila i eksploatira neka imperijalistička država;

skup osoba neke narodnosti koje žive zajedno u tuđoj zemlji; ustanova s posebnom svrhom, npr. ljetna dječja kolonija, radna kolonija i sl.; somatički povezani organizmi koji sastavljaju cjelinu, npr. gljive, koralji, mahovine; gojenje bakterija u fiziološkoj otopini),

kolonijal naziv za trgovinu mješovitom robom u Srbiji, isto što je špeceraj u Hrvatskoj u kojima su se prodavali kolonijalni začini (lat. - njem. species, Spezerei) i

kolonijalizam (politika stjecanja kolonijalnih posjeda radi eksploatacije, koja danas prelazi u neokolonijalizam zamaskirana lažnom samostalnošću jer je podnošljivija mirisa poput kolonjske vodice iz rimske Colonia Agrippina, franc. Cologne, njem. Koeln).

LINIJA (lat. *linea*) znači prvotno nit (konac, vrpca) od lana (lat. *linum* od gr. *linon* = lan), a kasnije crta, linija. Linije (crte) su i sastavni dijelovi slova, riječi i pisanih ili tiskanih tekstova na papiru knjiga. U Egiptu je od linija (traka) srži trske pletenih u obliku rastera pravljene papir (*paper-aa* = ono što pripada faraonu (od *per-aa* = velika kuća). Na papiru ("koji pripada faraonu") su pisari pisali tekst o žitu i stoci koja je pripala faraonu i svećenicima od poslušnih poljodjelaca (eg. *meru* = poljodjelac, a doslovno znači poslušni).

TEKST (lat. *textum* = laneno tkanje; vuneno je lana!) nastaje od linija (lanenih niti).

Tkanje je ručna sakralna kulturna vještina koju je ljude naučila sovooka djevica Atena rođena iz glave boga Zeusa božica razuma, mudrosti, svih korisnih vještina i umjetnosti, pametnog ratovanja ali i plodnosti. Ona je ljudima dala domišljatost i ukrotila konja, a na Akropoli zasadila svetu maslinu. Od te masline je gaj maslina nazvan po heroju Akademija. Tu je bila gimnazija (vježbaonica golih (*gimnos* = gol) rvača te je podučavao Platon. Tekstilni izumi su izazvali industrijsku revoluciju u Engleskoj. Izum letećeg čunka (*Kay*) ubrzao je rad tkalaca i nuždu predioničara da izumom predioničarskog stroja (*Hargreaves* i *Arkwright*) povećaju količinu prediva. Izumom mehaničkog tkalačkog stana (*Cartwright*) i primjenom parnog stroja (*Watt*) upotrebljavanog najprije u pivari ubrzava se tkanje i opet nastaje manjak lanenog prediva. Strojem (*gin*) za grebanje pamuka (*Whitney*) povećava se proizvodnja pamučnog vlakna, ali ono zadržava naziv lint (engl. laneno vlakno).

Kontekst (*contextus* = satkan) ili ulomak tkanja, teksta čini skladnu odnosno misaonu cjelinu ali je ne čini i samo nekoliko izvučenih linija (niti) ili crta jedne riječi.

Prvo slovo alfabeta, abecede i azbuke **A** se najprije javlja s dvije linije ili crte koje su slika drvene kuke (motike) na crtežima piramida. Već u najstarijim semitskim alfabetima (natpis kralja Meše iz 9. stoljeća st. e.) javlja se znak sličan latiničkom **A**: dvije crte koje se sastaju pod oštrim kutom ili zavojem i presječene su poprečnom crtom po sredini. Taj znak smatra se stilizacijom egipatskog hijeroglifa koji prikazuje volovsku glavu s rogovima; odatle semitski naziv slova "govedo" (fenički *alf*, hebr. *alef*). U raznim semitskim natpisima znak je obično položit ili kos, ali već u kretskom pismu on se osovljuje vrškom prema gore. Iz semitskih pisama u kojima je obično bio znak za guturalni hak ispred vokala, semitski je *alef* pod imenom *alfa* preuzet u grčke alfabete u kojima označuje vokal *a*. Zatim je s istom glasovnom vrijednošću prešao u razna italička pisma, među ostalim i u latinsko. Porijeklo glagoličkog *az* ne može se sa sigurnošću odrediti. Staročiliričko **A** preuzeto je iz grčkog ustavnog (uncijalnog) pisma 9. stoljeća. U staroslavenskoj i ćirilskoj azbuci je naziv slova **A** *alef* (=vol) zamijenjen s *az* (=ja). **Alfa** je engleski naziv kraljice krmnog bilja lucerne ali i najekskluzivnijeg kluba u političkomonetarnoj sferi u Washingtonu.

Linijama su napisani brojni tekstovi na tkanju od lanenog platna na egipatskim mumijama, etruščanski tekst zagrebačke lanene knjige i mnogi drugi. Sokrat veli da je riječ instrument poučavanja i razlučivanja suštine kao što je čunak instrument za obavljanje i razlučivanje tkanja. Alfabet je prema Galileju najveći ljudski izum jer

omogućava razgovor između osoba udaljenih u vremenu i prostoru.

FARMA je poljoprivredni termin koji udružuje pisani tekst i agrikulturu. Farm u Engleskoj najprije znači najamninu za iskorištavanje posjeda koja je pismeno potvrđena potpisom, a kasnije značenje je zemljište, voda ili zgrade gdje se uzgaja bilje ili životinje; poljoprivredno dobro, majur, salaš, a farmer je najprije zakupnik, poljodjelac a zatim i posjednik farme.

FIRMA (eng. firm prema španj. i tal. firma = potpis od lat. firmare = potvrditi, firmus = jak, čvrst, postojan) je tvrtka, poduzeće, ugovorena i potpisom potvrđena djelatnost dvojice ili više sudionika. Znači i naziv, ime, natpis.

Na lanenom platnu bojama od lanenog ulja naslikane su najljepše slike flamanskih majstora.

Izum papira od lanenih krpa, tiskanja i slovoslagačkog stroja linotipa omogućio da se stečeno ljudsko iskustvo i znanje ubrzano širi linijama tekstova knjiga i oplemenjuje tkivo ljudskog života.

9. ZAKLJUČAK

Podrijetlo ovih desetak termina pokazuje:

1. Agrikultura je materijalno i terminološki temeljito zaorana i čvrstim linijama upletena i utkana preko:

- oboranih brazda rala (urbum) u ograđeni grad (urbs),
- lanenih niti tkanja i linija teksta u književnosti,
- lanenog platna i boja od lanenog ulja u umjetnosti,
- svilenih niti i svilenog puta u preplitanje kinesko-indijske i grčko-rimske kulture
- lanenih jedara i konopljenih konopa jedrenjaka u prekoceanska otkrića i povezivanje svijeta, i
- strojeva za tkanje i pređenje u početke industrijske revolucije,
- potpisanih tekstova ugovora u farme farmera, športske farmerice i firme poduzetnika.

2. Agrikultura je bila i ostaje majka svih ljudskih djelatnosti jer jedina daje hranu, jedinstvenu energiju za pokretanje ljudskih ruku i mozga, pa je temelj civilizacija, kultura, znanosti i tehnologija.

3. Agrikultura je još uvijek bez obzira na ogroman razvoj znanosti, tehnike i tehnologije jedini ekonomski prihvatljiv način proizvodnje hrane, pa je ne samo linijama teksta i termina već i materijalnim nitima osnove i potke života temeljito utkana u opstanak i razvoj čovječanstva.

10. LITERATURA

1. Belostenec J 1740 *Gazophylacium* (reprint Zagreb 1972)
2. Bogdanović B 1976 *Urbs i logos* Niš
3. Carcopino J 1939 *Rim u razdoblju najvišeg uspona carstva* (pr. Zagreb 1981)

4. Conteneau G 1950 Babilon i Asirija (Prijevod Zagreb 1981)
5. Cook A 1986 Myth and language (prijevod Beograd)
6. Divković M 1899 Latinsko hrvatski rječnik (reprint Zagreb 1987)
7. Flaceier R 1959 Grčka u doba Perikla Paris (prijevod Zagreb 1979)
8. Frejdenberg O M 1987 Mit i antička književnost Beograd
9. Gray J 1982 Near Eastern Mythology (prijevod Opatija 1987)
10. Klaić B 1978 Rječnik stranih riječi Zagreb
11. Krupenikov I J 1981 Istorija počvodenija Moskva
12. Malašić J 1937 Pregled grčkih i rimskih starina Zagreb
13. Margetić L 1980 Iz vinodolske prošlosti Rijeka
14. Maškin N A 1947 Istorija drevnogo Rima Lenjingrad (pr. Beograd 1985)
15. Perowne S R 1983 Roman Mythology (prijevod Opatija 1986)
16. Pinsent J 1982 Greek Mythology (prijevod Opatija 1985)
17. Šatović F 1983 Važnost, proizvodnja i korištenje ječma u prošlosti i sadašnjosti (u Bilten Poljodobra broj 11-12:3-31) Zagreb
18. Šatović F 1897 Lan u prošlosti i sadašnjosti (u Bilten Poljodobra broj 11-12:3-20) Zagreb
19. Šatović F 1989 Agrikultura u najstarijoj i antičkoj literaturi (u Bilten Poljodobra broj 7-8:163-183) Zagreb
20. Škaljić A 1979 Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku Sarajevo
21. - - - Biblija - Stari i Novi Zavjet Stvarnost Zagreb 1968
22. - - - Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language New York 1989

Adresa autora - Author's address

Prof. dr Franjo Šatović

Fakultet poljoprivrednih znanosti, Zagreb